

ความเข้มแข็งของภาษาประจำชาติ: การเลือกภาษาในประเทศอินโดนีเซีย*

The strength of the national language: Language Choice in Indonesia

Received:	May	22, 2019
Revised:	December	20, 2019
Accepted:	December	27, 2019

ชุตติชล เอมดิษฐ์ (Chutichol Aemdit)**
อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (Amara Prasithratsint)***

บทคัดย่อ

ประเทศอินโดนีเซียเป็นประเทศที่มีความแตกต่างทางภาษาและชาติพันธุ์เป็นอย่างมาก เป็นที่ทราบกันดีว่าประเทศอินโดนีเซียเป็นประเทศที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ประเทศหนึ่งของโลก เนื่องจากภูมิประเทศประกอบไปด้วยหมู่เกาะประมาณ 17,000 เกาะ แต่ละเกาะมีกลุ่มชาติพันธุ์ที่แตกต่างกัน ทุกกลุ่มชาติพันธุ์ล้วนมีภาษาและวัฒนธรรมเป็นของตัวเอง ทำให้ประเทศอินโดนีเซียมีภาษาถิ่นมากกว่า 1,000 ภาษา ประเทศอินโดนีเซียยังคงเคยเป็นเมืองขึ้นของประเทศเนเธอร์แลนด์ยาวนานกว่า 300 ปี ด้วยเหตุนี้สมมติฐานการวิจัยคือ ประเทศอินโดนีเซียมีสถานการณ์การใช้ภาษาที่หลากหลายและแตกต่างกันตามแวดวงอย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยสถานการณ์ภาษาในประเทศอินโดนีเซียกลับพบว่า ภาษาอินโดนีเซียเพียงภาษาเดียวเท่านั้นที่มีความโดดเด่น

จากการศึกษาการเลือกภาษาในแวดวงกฎหมาย สื่อ การศึกษา วรรณกรรม และการเมืองของประเทศอินโดนีเซียพบว่า ภาษาอินโดนีเซียมีบทบาทสำคัญที่สุดในทุกแวดวง ยกตัวอย่างเช่น แวดวงกฎหมาย เลือกใช้ภาษาอินโดนีเซียในการร่างกฎหมายรัฐธรรมนูญ แวดวงสื่อเห็นได้ชัดว่าภายหลังปี 1949 หนังสือพิมพ์ เลือกใช้ภาษาอินโดนีเซียแทนภาษาถิ่น สำหรับแวดวงการศึกษาและวรรณกรรมก็พบว่า เลือกใช้ภาษาอินโดนีเซียเป็นหลัก ทั้งนี้ เป็นเพราะนโยบายภาษาแห่งชาติเป็นส่วนสำคัญในการสร้างชาติ สร้างอัตลักษณ์กับคนในประเทศ

คำสำคัญ : การเลือกภาษา แวดวงภาษา ภาษาประจำชาติ

* บทความนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย เรื่อง บทบาทที่แข่งขันกันระหว่างภาษาประจำชาติกับภาษาอังกฤษในประเทศกลุ่มอาเซียน: การศึกษาการเลือกภาษาในแวดวงกฎหมาย สื่อ การศึกษา วรรณกรรม และการเมือง

** อาจารย์ ดร. ประจำภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

Dr. , Department of Oriental Languages, Faculty of Archaeology, Silpakorn University, chutichol@gmail.com

*** ศาสตราจารย์ ดร. ประจำภาควิชาภาษาศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Professor. Dr. , Department of Linguistics, Faculty of Arts, Chulalongkorn University,

trfresearchprasithratsint@gmail.com

Abstract

Indonesia is a country with rich linguistic and ethnic diversity. Indonesia is one of the world's most renowned countries in terms of ethnic diversity due to its approximately 17,000 islands, each with inhabitants of different ethnic groups with distinct language and culture, giving Indonesia over 1,000 local languages. Indonesia had also been a Dutch colony for over 300 years. Thus, this research hypothesized that Indonesia would have different language use situations that vary with different domains. However, research into the language situations of Indonesia reveal that Bahasa Indonesia is the only language that stands out.

The study of language choice in the domains of law, media, education, literature, and politics in Indonesia found that Bahasa Indonesia plays the greatest role in all domains. For example, in the domain of law, Bahasa Indonesia is the language of choice in the drafting of constitution. In the domain of media, it became evident that after 1949 newspapers chose to print in Bahasa Indonesia rather than in local languages. In education and literature, a large number of books, Bahasa Indonesia were found. This is due to the government policy of using national language as a key factor for nation-building and national identity creation.

Keywords: Language choice, Language domain, National language

บทนำ

ประเทศอินโดนีเซียอยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเป็นประเทศที่ประกอบไปด้วยหมู่เกาะจำนวนมาก แต่ละหมู่เกาะล้วนมีภาษาเป็นของตัวเอง ทำให้ประเทศอินโดนีเซียมีภาษาท้องถิ่นมากกว่า 1,000 ภาษา แต่มีภาษาหลักจำนวน 8 ภาษา ได้แก่ ชวา (Javansese) ซุนดา (Sundanese) มาดูรา (Madurese) บาดัก (Batak) มินัง (Minang) บาหลี (Balinese) บูกิส (Bugis) และบันจาร์ (Banjar) จะเห็นได้ว่าประเทศอินโดนีเซียเป็นประเทศที่มีความหลากหลายทางภาษาและชาติพันธุ์เป็นอย่างมาก

ในยุคอาณานิคม ประเทศอินโดนีเซียได้รับการเรียกว่า หมู่เกาะตะวันออก เมื่อตกเป็นเมืองขึ้นของเนเธอร์แลนด์ก็ได้รับการเรียกว่าเป็นรัฐในอาณานิคมของดัตช์ หรือ Dutch India ทั้งนี้ได้อยู่ในการปกครองของเนเธอร์แลนด์เป็นเวลานานถึง 300 ปี บราวน์ (Brown, 2003) อธิบายว่า คำว่า “อินโดนีเซีย” (Indonesia) บัญญัติขึ้นในช่วงกลางศตวรรษที่ 19 “Indonesia” เป็นคำที่ประกอบขึ้นจากคำ 2 คำ ได้แก่ “India” แปลว่า ‘อินเดีย’ และ “nèsos” แปลว่า ‘หมู่เกาะ’ ดังนั้น คำว่า “อินโดนีเซีย” จึงหมายถึง “หมู่เกาะอินเดีย” ภายหลังประเทศอินโดนีเซียประกาศเอกราชในวันที่ 17 สิงหาคม 1945 จึงกลายเป็นสาธารณรัฐอินโดนีเซียดังเช่นในปัจจุบัน

เมื่อประกาศอิสรภาพแล้ว รัฐบาลอินโดนีเซียได้วางแผนนโยบายภาษาแห่งชาติเพื่อความสามัคคีของคนในชาติ เนื่องจากประชากรในประเทศล้วนมีชาติพันธุ์และภาษาที่แตกต่างกันจำนวนมาก รัฐบาลจึงให้ความสำคัญกับการพัฒนาภาษาประจำชาติเพื่อความเป็นหนึ่งเดียวของคนในชาติ รัฐบาลอินโดนีเซียยึดคติหรือคำขวัญเพื่อให้ประชาชนมีความรักชาติ กล่าวคือ “Bhineka Tunggal Ika” หมายถึง ความเป็นเอกภาพในความหลากหลาย (Unity in Diversity) และ “Satu Nusa, Satu Bangsa, Satu Bahasa” หมายถึง หนึ่งประเทศ หนึ่งชาติ หนึ่งภาษา

ขณะนั้นประชากรในประเทศอินโดนีเซียมีการใช้ภาษาที่หลากหลายและแตกต่างกัน แต่รัฐบาลเลือกภาษามาเลย์เป็นภาษาประจำชาติ เนื่องจากประชาชนชาวอินโดนีเซียใช้เป็นภาษากลางในประเทศมาเป็นเวลานาน นอกจากนี้ การเลือกภาษามาเลย์จะไม่ส่งผลให้ชาติพันธุ์ใดชาติพันธุ์หนึ่งมีอำนาจเหนือกว่ากัน อย่างไรก็ตาม รัฐบาลได้เปลี่ยนชื่อเรียกภาษาใหม่เป็น “ภาษาอินโดนีเซีย” (Bahasa Indonesia) และได้บัญญัติศัพท์ขึ้นใหม่จำนวนมาก ภายในระยะเวลา 15 ปี สถาบันภาษาและวัฒนธรรมของประเทศอินโดนีเซียได้บัญญัติศัพท์ใหม่สำหรับภาษาอินโดนีเซียจำนวนมากกว่า 300,000 คำ นักวิชาการส่วนใหญ่ลงความเห็นว่า นโยบายการวางแผนภาษาแห่งชาติของประเทศอินโดนีเซียประสบความสำเร็จเป็นอย่างมาก (Paauw, 2009; Gill, 2014)

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเห็นว่า ประชากรอินโดนีเซียส่วนใหญ่เป็นผู้รู้สองภาษา ได้แก่ ภาษาประจำชาติและภาษาท้องถิ่น นอกจากนี้ ยังตกเป็นเมืองขึ้นของประเทศเนเธอร์แลนด์มากกว่า 300 ปีอิทธิพลของภาษาอังกฤษในฐานะภาษาโลกก็เริ่มเข้ามามีบทบาทสำคัญในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ด้วยเหตุนี้ จึงน่าจะส่งผลให้ประเทศอินโดนีเซียมีสถานการณ์ภาษาที่หลากหลาย

งานวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเลือกภาษาในประเทศอินโดนีเซีย โดยกำหนดแฉວວງการใช้ภาษาที่สำคัญทั้งหมด 5 แฉວວງ ได้แก่ แฉວວງกฎหมาย แฉວວງสื่อ แฉວວງ การศึกษา แฉວວງวรรณกรรม และแฉວວງการเมือง การศึกษาการเลือกภาษาของแต่ละแฉວວງจะทำให้เห็นว่าภาษาใดมีความสำคัญมากที่สุดในประเทศ

วิธีวิจัย

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยกำหนดแฉວວງการใช้ภาษาทั้งหมด 5 แฉວວງ ได้แก่ แฉວວງกฎหมาย แฉວວງสื่อ แฉວວງ การศึกษา แฉວວງวรรณกรรม และแฉວວງการเมือง เพื่อครอบคลุมการเลือกใช้ภาษาในประเทศอินโดนีเซียให้มากที่สุด โดยมีรายละเอียดดังนี้

แฉວວງกฎหมาย

การเก็บข้อมูลการเลือกภาษาในแฉວວງกฎหมาย ผู้วิจัยเก็บข้อมูลที่หอสมุดแห่งชาติอินโดนีเซียเป็นหลัก เพื่อตรวจสอบว่าประเทศอินโดนีเซียเลือกภาษาใดสำหรับร่างกฎหมายของประเทศ เช่น กฎหมายรัฐธรรมนูญ และกฎหมายทั่วไป ภาษาสำหรับการร่างกฎหมายเป็นภาษาที่แสดงอำนาจ การเลือกภาษาในแฉວວງกฎหมายย่อมแสดงให้เห็นถึงอำนาจของภาษานั้นว่าเป็นภาษาที่สำคัญและมีอำนาจมากที่สุดในประเทศ

แวดวงสื่อ

ผู้วิจัยเลือกเก็บข้อมูล โดยจำแนกสื่อออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร โทรทัศน์ และวิทยุ ทั้งนี้เพื่อให้ครอบคลุมแวดวงสื่อทั้งหมดในประเทศอินโดนีเซีย ผู้วิจัยเก็บข้อมูลสื่อสิ่งพิมพ์ทั้งหนังสือพิมพ์และนิตยสารที่หอสมุดแห่งชาติอินโดนีเซีย สำหรับสื่อโทรทัศน์ ผู้วิจัยบันทึกการเลือกภาษาในรายการโทรทัศน์ต่างๆ ที่ออกอากาศในประเทศอินโดนีเซีย ทั้งหมด 36 ช่อง ซึ่งเป็นรายการโทรทัศน์ประเภทที่แตกต่างกัน เช่น ข่าว สารคดี ละคร การ์ตูน และเกมโชว์ สำหรับสื่อวิทยุ ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากการฟังวิทยุผ่านทางอินเทอร์เน็ตทั้งหมด 36 สถานี การเลือกใช้ภาษาใดในแวดวงสื่อจะแสดงให้เห็นว่าภาษานั้นเป็นที่นิยมของผู้คนในประเทศอินโดนีเซีย

แวดวงการศึกษา

ในส่วนของแวดวงการศึกษา ผู้วิจัยเก็บข้อมูลการเลือกภาษาในแวดวงการศึกษาโดยใช้แบบสอบถามออนไลน์ ในแบบสอบถามจำแนกออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนแรกคือข้อมูลส่วนตัว เช่น เพศ อายุ สถานะ ระดับการศึกษา และประเภทของสถาบันที่สังกัด ส่วนที่สองคือ แบบสอบถามเกี่ยวกับการเลือกภาษาในแวดวงการศึกษา ได้แก่ ตำรา สื่อการสอน รายงานหรือการบ้าน ข้อสอบ และภาษาที่ใช้ในการเรียนการสอน ผู้ตอบแบบสอบถามต้องยกตัวอย่างรายวิชาทั้งหมด 3 รายวิชา และตอบว่าเลือกใช้ภาษาใดบ้างในบริบทต่างๆ ของรายวิชานั้น ได้แก่ ตำรา สื่อการสอน รายงานหรือการบ้าน ข้อสอบ และภาษาที่ใช้ในการเรียนการสอน

ผู้ตอบแบบสอบถามในแวดวงศึกษามีทั้งหมด 55 คน มีสถานะเป็นนักศึกษา กำลังเรียนอยู่ในระดับมหาวิทยาลัย จำนวน 54 คน และอาจารย์สอนระดับประถมศึกษา จำนวน 1 คน ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อยู่ในสถาบันการศึกษาของเอกชน มีเพียง 2 คนเท่านั้นที่อยู่ในสถาบันการศึกษาของรัฐบาล รายวิชาที่ผู้ตอบแบบสอบถามยกตัวอย่างเป็นรายวิชาทางคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ จิตวิทยา รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ บัญชี การตลาด ปรัชญา ศาสนา และภาษา การเลือกภาษาในแวดวงการศึกษาจะแสดงให้เห็นถึงแนวโน้มหรือทิศทางว่าภาษาใดจะมีบทบาทสำคัญในอนาคต

แวดวงวรรณกรรม

การเก็บข้อมูลแวดวงวรรณกรรม ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากหอสมุดแห่งชาติอินโดนีเซีย และร้านหนังสือในประเทศอินโดนีเซีย จำแนกออกเป็น ร้านหนังสือท้องถิ่นและร้านหนังสือต่างประเทศ โดยร้านหนังสือท้องถิ่น ได้แก่ ร้านโกตา กอนตัน (Koto Kontan) และร้านโพลีพลัส (Poliplus) ส่วนร้านหนังสือต่างประเทศ ได้แก่ ร้านแกรมมีเดีย (Gramedia) และร้านคิโนคุนิยะ (Kinokuniya) การเลือกภาษาในแวดวงวรรณกรรมจะสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญว่าภาษาใดเป็นที่นิยมภายในประเทศ

แวดวงการเมือง

การเลือกภาษาในแวดวงการเมืองของประเทศอินโดนีเซีย ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากสุนทรพจน์ของผู้นำประเทศ การเลือกภาษาสำหรับใช้ในรัฐสภา และการเลือกภาษาสำหรับการหาเสียง สำหรับการเลือกภาษาในแวดวงการเมืองนี้จะแสดงให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของภาษานั้นที่มีความสำคัญมากในประเทศ

ผลการวิจัย

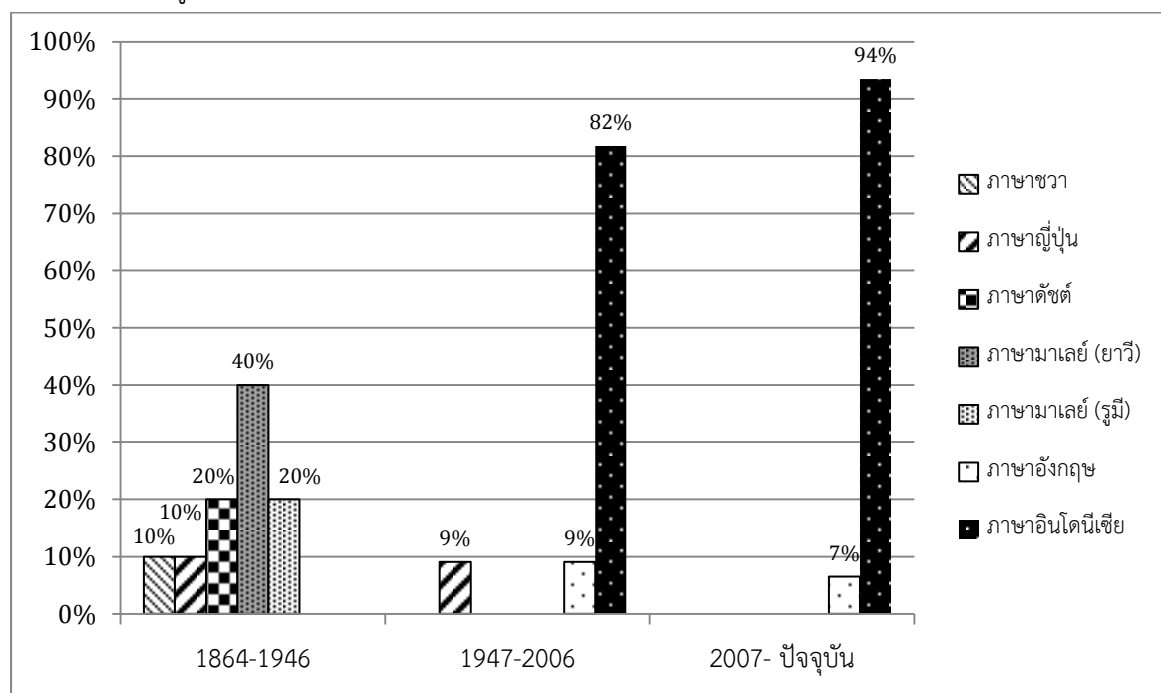
ผู้วิจัยจำแนกผลการวิจัยออกเป็น 5 แวดวง ได้แก่ แวดวงกฎหมาย แวดวงสื่อ แวดวงการศึกษา แวดวงการเมือง และแวดวงวรรณกรรม โดยมีรายละเอียด ดังนี้

แวดวงกฎหมาย

ประเทศในแถบอาเซียนที่เคยตกเป็นเมืองขึ้นของชาติตะวันตก หลังได้รับเอกราชก็มักเลือกใช้ภาษาของประเทศอาณานิคมเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม การเลือกภาษาในแวดวงกฎหมายของประเทศอินโดนีเซียกลับพบว่าเลือกใช้ภาษาอินโดนีเซียในการร่างกฎหมายเท่านั้น ทั้งกฎหมายรัฐธรรมนูญ และกฎหมายต่างๆ ล้วนเขียนด้วยภาษาอินโดนีเซีย การที่กฎหมายรัฐธรรมนูญและกฎหมายต่างๆ เลือกเขียนด้วยภาษาอินโดนีเซียย่อมแสดงให้เห็นว่าภาษาอินโดนีเซียมีอำนาจและมีความสำคัญมากที่สุดในประเทศ นับเป็นการแสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งของภาษาประจำชาติประการหนึ่ง

แวดวงสื่อ

การเลือกภาษาในแวดวงสื่อ ผู้วิจัยจำแนกประเภทของสื่อออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร โทรทัศน์ และวิทยุ พบว่า ภาษาอินโดนีเซียมีความโดดเด่นมากที่สุด สื่อสิ่งพิมพ์ประเภทหนังสือพิมพ์ของประเทศอินโดนีเซียมีจำนวนมาก ผู้วิจัยคัดเลือกเก็บข้อมูลของหนังสือพิมพ์ที่ดีพิมพ์ในอดีตตั้งแต่ ปี 1882 จนถึงปัจจุบัน รวมทั้งสิ้น 51 ฉบับ หนังสือพิมพ์ของประเทศอินโดนีเซียเลือกใช้ภาษาอินโดนีเซียมากที่สุด ดังแสดงในแผนภูมิที่ 1

แผนภูมิที่ 1 ร้อยละการเลือกภาษาในสื่อหนังสือพิมพ์ของประเทศอินโดนีเซีย

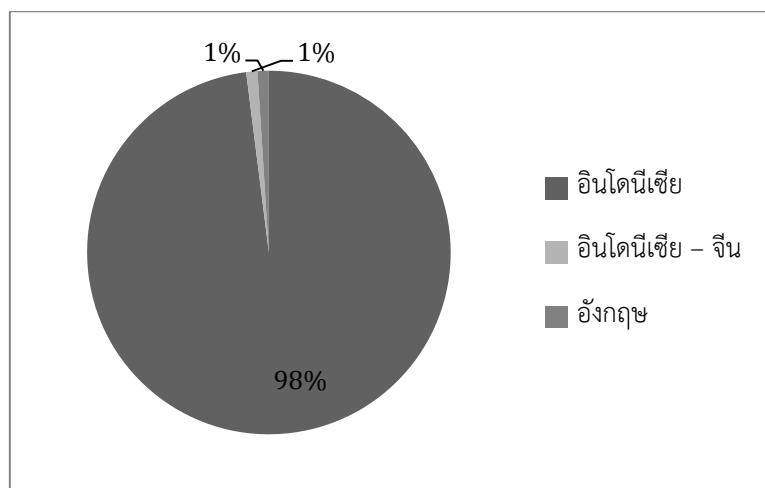
จากแผนภูมิที่ 1 จะเห็นได้ชัดว่าก่อนการประกาศอิสรภาพในปี 1945 หนังสือพิมพ์ในประเทศอินโดนีเซียมีการเลือกใช้ภาษาที่หลากหลาย เช่น ภาษามาลเลย์ ภาษาดัตช์ ภาษาชวา และภาษาญี่ปุ่น อย่างไรก็ตาม เมื่อมีนโยบายการวางแผนภาษาแห่งชาติที่กำหนดให้ภาษาอินโดนีเซียเป็นภาษาประจำชาติ ส่งผลให้สื่อหนังสือพิมพ์ในประเทศอินโดนีเซียจึงเลือกใช้ภาษาอินโดนีเซียมากที่สุด

นอกจากนี้ จากผลการวิเคราะห์ยังแสดงให้เห็นถึงบทบาทของภาษาอังกฤษที่เริ่มเข้ามามีอิทธิพลในแวดวงสื่อของอินโดนีเซียอีกด้วย จะเห็นได้จากการพบหนังสือพิมพ์จำนวน 2 ฉบับที่เลือกใช้ภาษาอังกฤษ ได้แก่ The Jarkarta Post และ The straits times

สื่อสิ่งพิมพ์ประเภทนิตยสารในประเทศอินโดนีเซียพบการเลือกภาษาอินโดนีเซียมากที่สุดเช่นเดียวกัน ในหอสมุดแห่งชาติพบนิตยสารทั้งหมด 205 ฉบับ โดยนิตยสารจำนวนมากถึง 203 ฉบับ เลือกใช้ภาษาอินโดนีเซีย ดังแสดงในตารางที่ 1 และแผนภูมิที่ 2

ตารางที่ 1 การเลือกภาษาในสื่อ นิตยสารของประเทศอินโดนีเซีย

ภาษา	จำนวน (เล่ม)
อินโดนีเซีย	203
อินโดนีเซีย – จีน	1
อังกฤษ	1
รวม	205

แผนภูมิที่ 2 ร้อยละการเลือกภาษาในสื่อ นิตยสารของประเทศอินโดนีเซีย

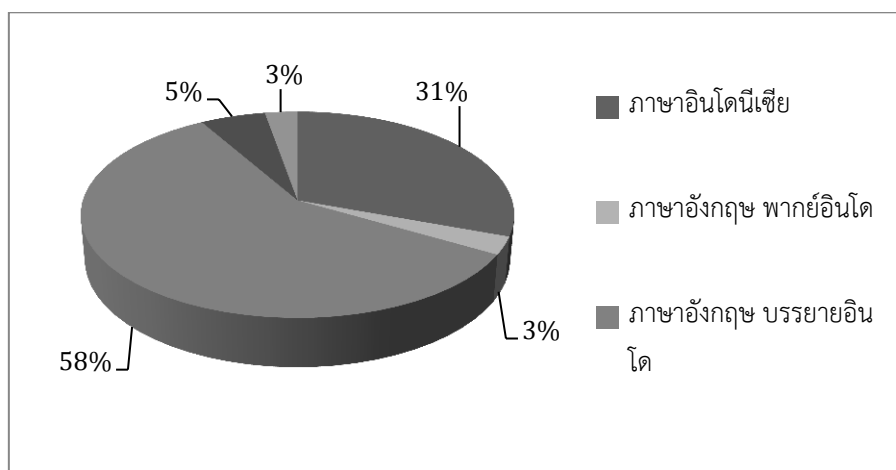
การเลือกภาษาในสื่อสิ่งพิมพ์ของประเทศอินโดนีเซียเป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือ พบการเลือกใช้ภาษาอินโดนีเซียที่เป็นภาษาประจำชาติมากที่สุด อย่างไรก็ตาม การพบการเลือกใช้ภาษาสองภาษา ได้แก่ ภาษาอินโดนีเซีย – จีน ในนิตยสาร จำนวน 1 ฉบับ คือ China town: Indonesia Chinese Community Magazine นิตยสารภาษาอินโดนีเซีย – จีน เป็นนิตยสารสองภาษา มีทั้งบทความภาษาอินโดนีเซีย และบทความภาษาจีน โดยเนื้อหาภายในไม่เกี่ยวข้องกัน การพบนิตยสารสองภาษาอินโดนีเซีย – จีนแสดงให้เห็นว่าประเทศอินโดนีเซีย

ยังคงมีชาติพันธุ์จีนเป็นชาติพันธุ์สำคัญ นอกจากนี้การพบการเลือกใช้ภาษาอังกฤษในนิตยสารก็สะท้อนให้เห็นบทบาทของภาษาอังกฤษที่เริ่มเข้ามามีอิทธิพลในแวดวงสื่อ นิตยสารเช่นเดียวกับหนังสือพิมพ์

นอกจากข้อมูลสื่อสิ่งพิมพ์ในประเทศอินโดนีเซียแล้ว ผู้วิจัยยังเก็บข้อมูลสื่อโทรทัศน์และวิทยุอีกด้วย สำหรับการเลือกภาษาในสื่อโทรทัศน์ จากการศึกษาพบว่า รายการโทรทัศน์เลือกใช้ภาษาอินโดนีเซียมากที่สุด ดังแสดงในตารางที่ 2 และแผนภูมิที่ 3

ตารางที่ 2 การเลือกภาษาในสื่อโทรทัศน์ของประเทศอินโดนีเซีย

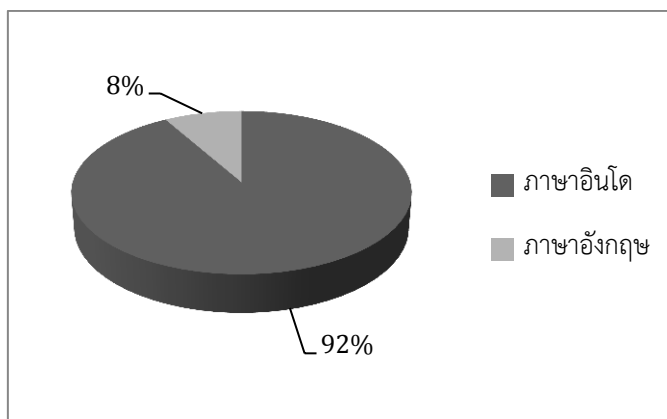
ภาษา	จำนวน (รายการ)
ภาษาอินโดนีเซีย	11
ภาษาอังกฤษ พากย์อินโดนีเซีย	1
ภาษาอังกฤษ บรรยายอินโดนีเซีย	21
ภาษาญี่ปุ่น บรรยายอินโดนีเซีย	2
ภาษาเกาหลี บรรยายอินโดนีเซีย	1
รวม	36

แผนภูมิที่ 3 การเลือกภาษาในสื่อโทรทัศน์ของประเทศอินโดนีเซีย

การเลือกภาษาในสื่อโทรทัศน์จะเห็นได้ว่าเลือกใช้ภาษาอินโดนีเซียเพียงภาษาเดียว แต่เมื่อเป็นรายการของต่างประเทศ ละคร สารคดี หรือเกมโชว์ จะมีการพากย์หรือแปลภาษาเป็นคำบรรยายด้านล่าง (subtitle) ด้วยภาษาอินโดนีเซียเสมอ จากข้อมูลพบว่า มีการแปลภาษาอังกฤษ ภาษาญี่ปุ่น และภาษาเกาหลีเป็นภาษาอินโดนีเซีย แต่ไม่พบการแปลภาษาอินโดนีเซียเป็นภาษาอื่น

นอกจากนี้ การเลือกภาษาในสื่อวิทยุของประเทศอินโดนีเซีย จำนวน 36 สถานีก็พบการเลือกใช้ภาษาอินโดนีเซียมากที่สุด ดังแสดงในแผนภูมิที่ 4

แผนภูมิที่ 4 ร้อยละการเลือกภาษาในสื่อวิทยุของประเทศอินโดนีเซีย

จากแผนภูมิข้างต้นจะเห็นได้ว่าการเลือกภาษาในแวดวงสื่อวิทยุของประเทศอินโดนีเซียเลือกใช้ภาษาอินโดนีเซียมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 92 และพบการเลือกภาษาอังกฤษ จำนวน 3 สถานี คิดเป็นร้อยละ 8 แต่ไม่พบการเลือกใช้ภาษาอื่น

การเลือกภาษาในแวดวงสื่อของประเทศอินโดนีเซียสามารถสรุปได้ว่า การเลือกภาษาในสื่อหนังสือพิมพ์ นิตยสาร โทรทัศน์ และวิทยุ ล้วนเลือกใช้ภาษาอินโดนีเซียมากที่สุด กล่าวได้ว่า ภาษาที่มีบทบาทสำคัญในแวดวงสื่อของประเทศอินโดนีเซียคือภาษาอินโดนีเซียซึ่งเป็นภาษาประจำชาติ ทั้งนี้ น่าจะเป็นเพราะความสำเร็จของแผนพัฒนาภาษาแห่งชาติ พาว (Paauw, 2009) กล่าวว่า นโยบายภาษาแห่งชาติในช่วงแรกกำหนดให้แวดวงสื่อทั้งหมดภายในประเทศอินโดนีเซียเลือกใช้ภาษาอินโดนีเซียเท่านั้น รัฐบาลต้องการปลูกฝังความเป็นหนึ่งเดียวกันในชาติด้วยการใช้ภาษาประจำชาติเพียงภาษาเดียว หลีกเลี่ยงการใช้ภาษาท้องถิ่น หรือภาษาต่างประเทศ เพื่อป้องกันอิทธิพลภาษาต่างประเทศเข้ามาในประเทศอินโดนีเซีย

แวดวงการศึกษา

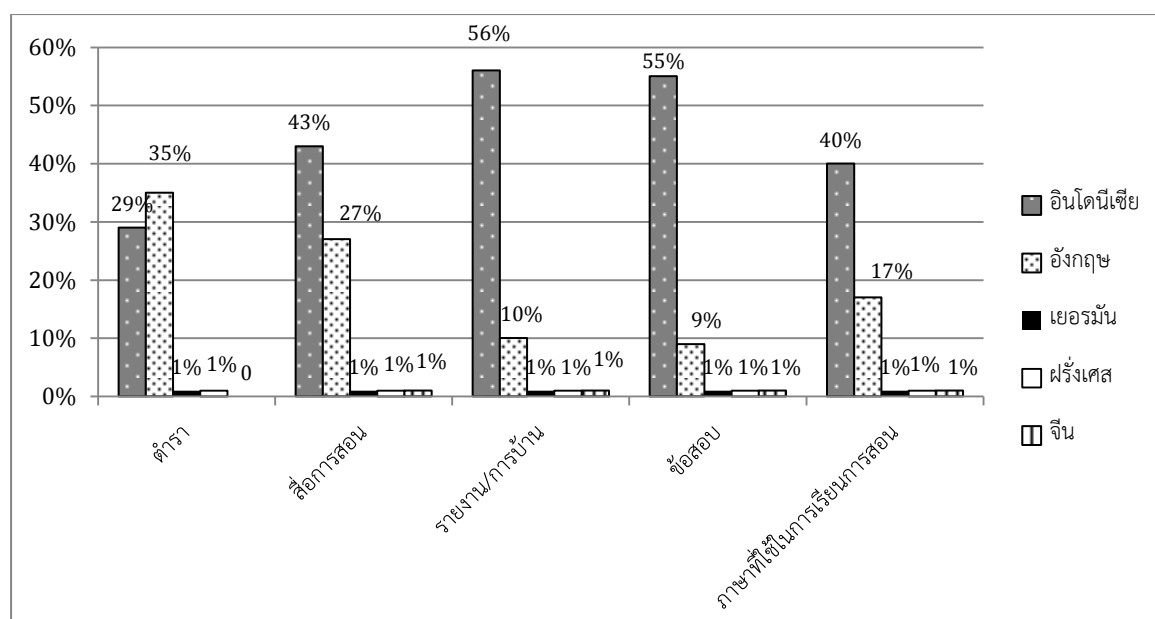
การเลือกภาษาในแวดวงการศึกษาของประเทศอินโดนีเซีย พบว่า แต่ละรายวิชาได้มีการเลือกภาษาแตกต่างกันมากนัก อย่างไรก็ตาม แวดวงการศึกษาของประเทศอินโดนีเซียพบการเลือกใช้ภาษาทั้งหมด 5 ภาษา ได้แก่ ภาษาอินโดนีเซีย ภาษาอังกฤษ ภาษาเยอรมัน ภาษาฝรั่งเศส และภาษาจีน

ตำราในมหาวิทยาลัยเลือกใช้ภาษาอังกฤษมากกว่าภาษาอินโดนีเซีย แต่สื่อการสอน รายงานหรือการบ้าน ข้อสอบ และภาษาที่ใช้ในการเรียนการสอนเลือกใช้ภาษาอินโดนีเซียมากกว่าภาษาอังกฤษ ดังแสดงในตารางที่ 3 และแผนภูมิที่ 5

ตารางที่ 3 การเลือกภาษาในแวดวงการศึกษาของประเทศอินโดนีเซีย

ภาษา	ตำรา	สื่อการสอน	รายงาน/ การบ้าน	ข้อสอบ	ภาษาที่ใช้ในการเรียน การสอน
อินโดนีเซีย	29	43	56	55	40
อังกฤษ	35	27	10	9	17
เยอรมัน	1	1	1	1	1
ฝรั่งเศส	1	1	1	1	1
จีน	0	1	1	1	1

แผนภูมิที่ 5 ร้อยละการเลือกภาษาในแวดวงการศึกษาของประเทศอินโดนีเซีย

จากแผนภูมิที่ 5 จะเห็นได้ว่าตำราเรียนเลือกใช้ภาษาอังกฤษมากกว่าภาษาอินโดนีเซียแต่สื่อการสอน รายงานหรือการบ้าน ข้อสอบ และภาษาที่ใช้ในการเรียนการสอนเลือกใช้ภาษาอินโดนีเซียมากกว่าภาษาอังกฤษ นอกจากนี้ วิชาภาษา ได้แก่ ภาษาอังกฤษ ภาษาเยอรมัน ภาษาฝรั่งเศส และภาษาจีน มีการเลือกใช้ภาษาตามเนื้อหาในรายวิชา

จากผลการวิเคราะห์แสดงให้เห็นบทบาทของภาษาอังกฤษในแวดวงการศึกษาของประเทศอินโดนีเซีย ที่เริ่มเข้ามามีอิทธิพลในแวดวงการศึกษา แตกต่างจากในอดีตที่บุคคารี (Bukhari, 1996) กล่าวว่า รัฐบาลมีนโยบายกำหนดให้ใช้ภาษาอินโดนีเซียเป็นสื่อในการเรียนการสอน โดยเฉพาะการศึกษาระดับพื้นฐาน แต่สามารถใช้ภาษาท้องถิ่นได้ในชั้นปีแรกของระดับประถมศึกษา อย่างไรก็ตาม จากผลการวิจัยพบว่า การเลือกภาษาของอาจารย์ในระดับประถมศึกษาในสังกัดของรัฐบาลเลือกใช้ภาษาอังกฤษในวิชาภาษาอังกฤษ ทั้งตำรา สื่อการสอน ข้อสอบ และภาษาที่ใช้ในการเรียนการสอน

การพบบทบาทสำคัญของภาษาอังกฤษในแวดวงการศึกษา น่าจะเป็นเพราะนโยบายการศึกษาของรัฐบาลอินโดนีเซีย มัปปิอัสเซ่และซิเฮส (Mappiasse & Sihes, 2014) อธิบายว่า หลังจากอินโดนีเซียได้รับอิสรภาพก็ละทิ้งภาษาดัตช์ไป และเริ่มเห็นความสำคัญของภาษาอังกฤษจึงประกาศให้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาต่างประเทศภาษาแรกในประเทศอินโดนีเซีย จากนั้นในปี 1980 กำหนดให้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาต่างประเทศที่สำคัญที่สุด จนกระทั่งปี 1990 มีนโยบายให้วิชาภาษาอังกฤษเป็นวิชาบังคับในระดับมัธยมศึกษา แต่ไม่บังคับในระดับประถมศึกษา และพยายามใช้ภาษาอังกฤษในการสื่อสารในระดับมหาวิทยาลัย ในฐานะภาษาต่างประเทศ ผลการวิจัยแสดงให้เห็นแนวโน้มของภาษาอังกฤษที่กำลังจะเข้ามามีความสำคัญในประเทศอินโดนีเซีย

แวดวงวรรณกรรม

ผลการศึกษา พบว่า วรรณกรรมประมาณร้อยละ 90 เขียนเป็นภาษาอินโดนีเซีย ร้านหนังสือท้องถิ่นไม่พบวรรณกรรมที่เขียนเป็นภาษาอังกฤษ และร้านหนังสือต่างประเทศพบวรรณกรรมที่เขียนด้วยภาษาต่างประเทศ แยกจาวรรณกรรมที่เขียนด้วยภาษาอินโดนีเซียอย่างชัดเจน

หนังสือที่เขียนเป็นภาษาอินโดนีเซีย เช่น นิยาย หนังสือ how to คอมพิวเตอร์ คณิตศาสตร์ การเมือง และบุคคลสำคัญทางการเมือง ประวัติศาสตร์ การตลาด ปรัชญา ศาสนา และภาษา ส่วนสาขาที่เขียนเป็นภาษาอังกฤษมากที่สุดคือ การจัดการ (management)

ส่วนการแปลภาษาพบการแปลนิยายภาษาอังกฤษเป็นภาษาอินโดนีเซียมากที่สุด เช่น วรรณกรรมเยาวชนเรื่อง แฮร์รี่ พอตเตอร์ พบการแปลทางด้านวิชาการบ้าง แต่นิยมเขียนด้วยภาษาประจำชาติมากกว่า จากการนับจำนวนหนังสือที่มีการแปลในหอสมุดแห่งชาติ พบว่า หนังสือเกี่ยวกับภาษาศาสตร์มีหนังสือทั้งหมด 132 เล่ม พบการแปลทั้งหมด 5 เล่ม หนังสือเกี่ยวกับกฎหมาย จำนวน 346 เล่ม พบการแปล 1 เล่ม แต่ไม่พบการแปลในหนังสือเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ สังคม ศิลปะ และวัฒนธรรม

จะเห็นได้ว่าแวดวงวรรณกรรมของประเทศอินโดนีเซียเลือกใช้ภาษาอินโดนีเซียมากที่สุด นอกจากนี้ยังพบการแปลจากภาษาอังกฤษเป็นภาษาอินโดนีเซียจำนวนมากอีกด้วย ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าภาษาประจำชาติมีบทบาทสำคัญมากที่สุดในแวดวงวรรณกรรม

แวดวงการเมือง

การเลือกภาษาในแวดวงการเมืองของประเทศอินโดนีเซียพบเพียงภาษาอินโดนีเซียเท่านั้น สุนทรพจน์ของผู้นำประเทศ ภาษาที่ใช้ในรัฐสภา และภาษาที่ใช้ในการหาเสียง ล้วนเป็นภาษาอินโดนีเซียทั้งสิ้น อย่างไรก็ตาม พบเพียงการแปลในอดีต อติพุตรี (Adiputri, 2014) กล่าวว่า ระบบรัฐสภาของประเทศอินโดนีเซียได้รับอิทธิพลมาจากระบบรัฐสภาของดัตช์ นอกจากนี้ ยังมีการแปลภาษาอินโดนีเซียที่ใช้ในรัฐสภาเป็นภาษาดัตช์อีกด้วย ในปัจจุบันเอกสารทางราชการต้องเลือกใช้ภาษาอินโดนีเซียเท่านั้น หากสถานทูตต้องออกเอกสารทางราชการต้องให้เจ้าหน้าที่ชาวอินโดนีเซียเป็นคนเขียนเอกสาร

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยสามารถสรุปภาพรวมสถานการณ์ภาษาของประเทศอินโดนีเซียจากการเลือกใช้ภาษา การแปล และภูมิทัศน์ภาษาใน 5 แวดวง ได้แก่ แวดวงกฎหมาย แวดวงสื่อ แวดวงการศึกษา แวดวงวรรณกรรม และแวดวงการเมืองได้ ดังนี้

ตารางที่ 1 ภาพรวมสถานการณ์ภาษาของประเทศอินโดนีเซีย

แวดวง \ ภาษา	กฎหมาย	สื่อ	การศึกษา	วรรณกรรม	การเมือง
อินโดนีเซีย	มาก	มาก	มาก	มาก	มากที่สุด
อังกฤษ	น้อยมาก	ปานกลาง	ปานกลาง	น้อยมาก	-
จีน	-	น้อยมาก	น้อยมาก	-	-
เยอรมัน	-	-	น้อยมาก	-	-
ฝรั่งเศส	-	-	น้อยมาก	-	-

จากตารางแสดงภาพรวมของสถานการณ์ภาษาในประเทศอินโดนีเซียเห็นได้ว่า ภาษาอินโดนีเซียเป็นภาษาที่มีบทบาทสำคัญอย่างมากในทุกแวดวงการใช้ภาษาในประเทศ นอกจากนี้ ยังแสดงให้เห็นว่าภาษาอังกฤษเริ่มเข้ามามีบทบาทสำคัญในประเทศอินโดนีเซีย โดยเฉพาะแวดวงสื่อและแวดวงการศึกษา แม้ว่าจะพบภาษาจีน ภาษาฝรั่งเศส และภาษาเยอรมันในแวดวงการศึกษาบ้าง แต่ภาษาเหล่านี้ไม่ได้เป็นภาษาหลักในระบบการศึกษา แต่ที่สะท้อนให้เห็นว่าภาษาต่างประเทศนอกจากภาษาอังกฤษแล้วยังมีภาษาจีน ภาษาเยอรมัน และภาษาฝรั่งเศส ในหลักสูตรการศึกษาภาษาต่างประเทศในมหาวิทยาลัยของประเทศอินโดนีเซียด้วย

การพบภาษาจีนทั้งแวดวงสื่อและแวดวงการศึกษาในปัจจุบัน แม้จะพบจำนวนไม่มากแต่ก็สะท้อนให้เห็นบทบาทสำคัญของชาติพันธุ์จีนที่อาศัยอยู่ในประเทศอินโดนีเซีย แสดงให้เห็นว่านโยบายฟื้นฟู ชาติพันธุ์จีน ด้วยการสนับสนุนให้คนรุ่นใหม่เรียนภาษาจีนประสบความสำเร็จ แม้ว่าจะถูกกดดันและไม่ได้รับการยอมรับในอดีต

กิล (Gill, 2014) อธิบายว่า ในปี 1967 รัฐบาลอินโดนีเซียมีนโยบายกวาดล้างชาติพันธุ์จีนด้วยการปิดโรงเรียนชาวจีน ยุติการใช้หนังสือพิมพ์จีน ตัวเขียนภาษาจีนในที่สาธารณะกลายเป็นภาษาต้องห้าม นอกจากนี้ ยังห้ามไม่ให้กลุ่มคนในชาติพันธุ์จีนใช้ชื่อภาษาจีนอีกด้วย หากต้องการมีสัญชาติอินโดนีเซียจะต้องเปลี่ยนชื่อเป็นภาษาอินโดนีเซีย สถานการณ์ดังกล่าวส่งผลให้เกิดการสูญภาษาในกลุ่มคนจีนรุ่นเด็กในช่วงเวลานั้น ภายหลังจากประธานาธิบดีซูฮาร์โตกลับมาสนับสนุนชาติพันธุ์จีน ชาวจีนสามารถใช้ชื่อภาษาจีน เรียนภาษาจีน และสามารถใช้อินโดนีเซียได้ตามเดิม (Lie, 2002)

แม้ว่าประเทศอินโดนีเซียจะตกเป็นเมืองขึ้นของเนเธอร์แลนด์ยาวนานกว่า 300 ปี แต่ผู้วิจัยก็ไม่พบการใช้ภาษาดัตช์ในทั้ง 5 แวดวง ย่อมสะท้อนให้เห็นว่าในปัจจุบันดัตช์หรือเนเธอร์แลนด์ไม่ได้มีอิทธิพลต่อประเทศอินโดนีเซียเลย

หากพิจารณาในแง่การแข่งขันกันระหว่างภาษาประจำชาติกับภาษาอังกฤษในประเทศอินโดนีเซีย สามารถสรุปได้อย่างชัดเจนว่า ภาษาอินโดนีเซียมีบทบาทเด่นที่สุดในประเทศ แสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งของ ภาษาประจำชาติ นโยบายภาษาสร้างชาติของประเทศอินโดนีเซียประสบความสำเร็จเป็นอย่างมาก ส่วนภาษาอังกฤษแสดงให้เห็นว่าเริ่มเข้ามามีบทบาทสำคัญในประเทศอินโดนีเซียในฐานะภาษาโลก

References

- Adiputri, R. (2014). The Dutch Legacy in the Indonesian Parliament. *Political Sciences and Public Affairs*, 2 (2). 1-9.
- Brown, Colin. 2003. *A Short History of Indonesia: The Unlikely Nation?*. Singapore: South Wind Productions.
- Bukhari, Daud. (1996). Bahasa Indonesia: The Struggle for a National Language. *University of Melbourne Working Papers in Linguistics* 16, pp. 17-28.
- Gil, S. K. (2014). *Language Policy Challenges in Multi-Ethnic Malaysia*. London: Springer Dordrecht.
- Lie, A. (2002). English curriculum in multicultural societies. *Journal of Southeast Asian Education* 3 (1): 59–74.
- Mappiasse, Sitti Syamsinar & Sihes, Ahmad Johari Bin. (2014). Evaluation of English as a Foreign Language and Its Curriculum in Indonesia: A Review. *English Language Teaching*, Vol. 7, No. 10.
- Paauw, S. (2009). One land, one nation, one language: An analysis of Indonesia's national language policy. In H. Lehnert-LeHouillier and A.B. Fine (Eds.), *University of Rochester Working Papers in the Language Sciences*, 5(1), 2-16.